

4. Венгловский А. Дары свыше / А. Венгловский // Бизнес. – 2005. – №43. – С. 86–90.

Олександр Ситник

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь)

ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИАЗОВ'Я

Тематика збереження та розвитку нематеріальної культурної спадщини національних меншин Північного Приазов'я залишається досить актуальною з огляду на особливу увагу до національних меншин у країні. Однак вивчення цієї теми залишається недостатнім стосовно її важливості. Можна назвати всього декілька праць, присвячених нематеріальній культурній спадщині національних меншин України, зокрема – культурній спадщині болгар. Насамперед, це роботи І. Аносова [1], І. Аносова та Л. Афанасьєвої [2], О. Арабаджі [3], Л. Гасиджак [4], С. Горського [5], В. Гудзя та С. Пачева [6], М. Козловець [7], Р. Олексенка, В. Молодиченка й Г. Тараненко [8], Р. Олексенка та Ю. Васюк [9], С. Пачева [10]. Це зумовлює необхідність проведення більш ґрунтовного дослідження проблеми нематеріальної культурної спадщини національних меншин Північно-Західного Приазов'я.

Проблематика нематеріальної культурної спадщини національних меншин, її унікальності та специфіки в ХХІ столітті набуває особливої актуальності. Адже, на переконання Р. Олексенка та Ю. Васюк, масова культура, стандартизація способу існування більшості людей здатні нівелювати творче й неповторне в кожній людині. У періоди, коли одночасно з перетвореннями в соціальній та економічній сфері суспільство здійснює потужний уніфікувальний освітній, психологічний, культурний вплив на особистість, виникають кризові явища ідентичності особистості, бо соціальні чинники (колективне в спільноті людей) суперечать особистісним (індивідуальним для кожної людини) [9, с. 124]. У цій ситуації особливого значення набуває проблема збереження та плекання нематеріальної культурної спадщини національних меншин України.

У нинішній непростий період державотворення велика роль має відводитися політиці держави в сфері культури. Розвиток сучасної української культури є тим складником процесу становлення громадянського суспільства, який неможливий без залучення традиційної культури. Залучення елементів традиційної культури дозволяє підкреслювати самобутність і безперервність розвитку Української держави [5, с. 35–37]. І значну роль у цьому процесі має відігравати саме нематеріальна культурна спадщина національних меншин, адже в сучасній Україні, як у державі з толерантним, цивілізованим ставленням до усіх національних меншин, що населяють країну, важливим пріоритетом є всебічна підтримка та заохочення до збереження та плекання нематеріальної культурної спадщини усіх національностей, які її населяють. Повною

мірою це стосується нематеріальної культурної спадщини національних меншин Північно-Західного Приазов'я.

Поняття «нематеріальна культурна спадщина» охоплює саме ті культурно-духовні особливості, котрі вирізняють один етнос від іншого, формуючи його національну самобутність. Відповідним чином, кожна держава має бути зацікавленою не лише в збереженні та плеканні елементів, що створюють її унікальність і самобутність, а й у поширенні інформації про них серед світового співтовариства, дбаючи про свою складову Списку нематеріальної культурної спадщини людства [4]. У наш час розвиток нематеріальної культурної спадщини досить часто перебуває в площині акультураційних процесів і, значною мірою, залежить від міжнаціональної взаємодії культур.

Вважається, що міжнаціональна взаємодія культур може мати позитивний ефект при умові, якщо національні відмінності не взаємно заперечують, а доповнюють одна одну. Саме за такої ситуації можливим є повноцінний розвиток національних культур. Навіть у межах однієї держави, і навіть одного регіону культури різних етнічних меншин можуть і повинні взаємодоповнювати одна одну. Це досягається насамперед завдяки толерантному ставленню до них титульної нації та цивілізованих взаємин між ними. Саме така ситуація існує на Півдні України, зокрема – в Північно-Західному Приазов'ї, де проживає значна кількість представників таких етнічних меншин, як болгари, кримські татари, греки, вірмени албанці, караїми тощо, мають змогу цілком вільно розвивати і плекати свою культурну спадщину навіть за надзвичайно складних військово-політичних і соціально-економічних обставин у сучасній Україні.

І. Аносов зауважив, що вивчення національної культури має базуватися на основі тривалого безпосереднього спостереження за життям національних меншин, на розумінні особливостей їх культури зсередини. Відповідним чином, необхідно враховувати етнорегіональну специфіку й особливо звичаї та норми етикету носіїв різних культур, менталітетів, традицій [1, с. 189]. Знання культурних особливостей різних національностей є важливою умовою гармонізації міжособистісних відносин. Водночас це необхідно при формуванні цілісної картини етнокультурного буття народів Приазов'я через призму геокультурного простору [2, с. 19].

Безперечно, що нематеріальна культурна спадщина надто вразлива впливам глобалізаційних процесів, котрі несуть як нові перспективи так і певні загрози. Глобалізація позитивно впливає на міжкультурну комунікацію, що, зокрема, охоплює інтенсифікацію світових соціальних відносин. Це призводить до виникнення нових закономірностей у життєдіяльності соціумів. Але, оскільки глобалізація супроводжує модернізацію як засіб швидких перетворень в економічній сфері, зміни в політиці й економіці, болісно відбиваються на культурних процесах. Серед негативних чинників глобалізації особливо слід наголосити на уніфікації національних культур і традицій, що значною мірою духовно ослаблює нації, робить їх не стійкими до новітніх цивілізаційних викликів.

В. Гудзь та С. Пачев висловили припущення, що для подолання деструктивних явищ, спричинених глобалізаційними процесами, слід акцентувати увагу на культурних традиціях, які складають ядро колективної пам'яті в етнічній та національній самосвідомості, на їхньому збереженні, переосмисленні та інтерпретації, для того щоб «познати самих себе», свій характер, менталітет [6, с. 76] Так, наприклад, ще наприкінці

1980-х років в Україні почали оформлюватися культурно-просвітницькі організації болгар –однієї з найбільших і унікальних національних меншин краю. Першими виникли товариства в Одеській області (міста Одеса та Болград). На початку 1990-х років стали виникли болгарські культурні товариства й в інших містах України. У місцях компактного проживання болгар у школах запроваджувалося факультативне вивчення болгарської мови, з'явилася преса болгарською мовою, були створені фольклорні колективи. У Запорізькій області національно-культурні товариства утворилися в Приморському районі, у містах Бердянську, Запоріжжі, Мелітополі, у Приазовському районі. У 1992 році районні та міські товариства болгар Північно-Західного Приазов'я об'єдналися у Запорізьке обласне товариство болгарської культури. 2 жовтня 1993 року в Одесі утворилася Асоціація болгарських національно-культурних товариств і організацій в Україні. До неї увійшли й болгарські товариства Запорізької області. Таким чином, на думку С. Пачева, завершився процес оформлення болгарського національно-культурного руху в Україні, що ставив перед собою такі основні завдання, як сприяння розвитку національної освіти, відродженню й розширенню сфери вжитку болгарської мови, відродженню й розвитку болгарської самобутньої культури. У своїй діяльності ці товариства спиралися, головним чином, на власні сили, а також на допомогу з боку української держави й державних та благодійних структур Болгарії. Важливу роль у відродженні національної культури відігравали засоби масової інформації. Ще наприкінці 1980-х років в обласній газеті «Запорізька правда» існувала болгарська сторінка «Роден бряг». Трохи згодом з'явилися аналогічні сторінки в районних газетах. З 1989 року в Одесі видавалася газета «Роден край», що з 1992 року отримала статус додатку до газети «Голос України». З 2001 року почала видаватися ще одна загальноукраїнська газета болгарською мовою – «Україна: българско обозрение». Одним із провідних напрямів діяльності болгарських культурних товариств був освітній, і основне завдання якого полягало в запровадженні вивчення болгарської мови в освітніх закладах. Нестачу кваліфікованих викладацьких кадрів частково допомагала ліквідувати Республіка Болгарія, що направляла до України викладачів болгарської мови. В Україні готуються власні кадри болгаристів у вузах Києва, Львова, Одеської та Запорізької областей. Протягом останніх десятиліть завдяки підтримці Міністерства освіти і науки Болгарії здійснюється організація навчання болгарської молоді з України у вищих навчальних закладах Болгарії. Проте результати перепису населення свідчать, що всі ці заходи не зупинили процес асиміляції приазовських болгар, а отже, проблема збереження культурної спадщини приазовських болгар, як і загалом болгар в Україні, залишається невирішеною [10, с. 72, 73]. Цілком очевидно, що вирішення цієї проблеми може, значною мірою забезпечити активізація євроінтеграційних процесів України.

У грудні 2012 року Міністерством культури України було створено Перелік об'єктів нематеріальної культурної спадщини України та затверджено зразок відповідної облікової картки. Це стало першим кроком на державному рівні для внесення об'єктів української нематеріальної культурної спадщини до світового списку ЮНЕСКО [4]. Згідно зі статтею 2 Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО від 2003 року, термін «нематеріальна культурна спадщина» означає ті звичаї, форми представлення та вираження, знання й навички, а також

пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами і, в деяких окремих випадках, особами в якості частини їх культурної спадщини. Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, їхньої взаємодії з природою та їхньої історії і формує у них почуття самобутності й наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного різноманіття й творчості людини. При цьому, Конвенція визначає, що термін «нематеріальна культурна спадщина» виявляється у таких галузях: а) усні традиції та форми вираження, зокрема – мова як носій нематеріальної культурної спадщини; б) виконавське мистецтво; в) звичаї, обряди, святкування; г) знання та практика, що стосуються природи та всесвіту; д) традиційні ремесла [11].

З метою досягнення визначної мети Конвенції ЮНЕСКО щодо збереження «живої» автентичної культури з 2015 року в Запорізькій області розпочато роботу над створенням так званого обласного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини та просування виявлених елементів до Національного реєстру та міжнародних списків ЮНЕСКО. Р.Олексенко, В.Молодиченко й Г.Тараненко дотримуються думки, що вплив матеріальної цивілізації сучасної Європи на менш розвинені народи сприяє не культурному прогресові, а навпаки, за обставин відсутності поступального процесу виховання та духовної асиміляції руйнує залежну культуру. Народ може використовувати нове знання й нову техніку тільки в тому випадку, якщо вони відповідають духу його культури та його світоглядові [8, с. 30]. Особливо це стосується нематеріальної культурної спадщини, яка має найбільший потенціал щодо збереження національної ідентичності національних меншин. Характерним прикладом такої ситуації є місто Мелітополь, яке, на думку О.Арабаджі, славетне своєю історичною та етнокультурною спадщиною і впродовж століть було перехрестям міграції різних народів і культур. Нині в Мелітополі мешкають представники понад 100 різних національностей та народностей, серед яких гідне місце займають караїми – один із найменших за чисельністю етносів у світі [3, с. 5].

Таким чином, надзвичайно важливим є те, щоб збереження та розвиток нематеріальної культурної спадщини національних меншин України відбуваються в контексті основних завдань і пріоритетів держави. Розвиток нематеріальної культурної спадщини національних меншин Північно-Західного Приазов'я значною мірою залежить від того, настільки активно держава буде надавати увагу цьому процесові.

Список використаних джерел

1. Аносов І. П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект : монографія / І. П. Аносов. – Київ : Твім інтер, 2003. – 391 с.
2. Аносов І. П. Етносоціальне буття народів Запорізького Приазов'я в геокультурному контексті: монографія / І. П. Аносов, Л. В. Афанасьєва, М. В. Крилов та ін. – Запоріжжя: Обласна державна адміністрація; Мелітополь, МДПУ; Сімферополь: Таврія, 2005. – 296 с.
3. Арабаджі О. С. Етнографічний музей «Кале» як осередок збереження історико-культурної спадщини караїмів / О. С. Арабаджі // Імплементация Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи: зб. наук. праць за

матеріалами II Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 16 грудня 2016 р. / заг. ред. О. А. Буценка. – Київ : НАКККМ, 2016. – 2017. – № 37. – С. 5–9.

4. Гасиджак Л. Нематеріальна культурна спадщина: світова теорія та українська практика [Електронний ресурс] / Л. Гасиджак // Музейний простір. – 2013. – № 1. – Режим доступу : <http://prostir.museum/ua/post/30482>.

5. Горський С. В. Соціальні механізми збереження культурної спадщини / С. В. Горський // Імплементція Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи : зб. наук. праць за матеріалами II Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 16 грудня 2016 р. / заг. ред. О. А. Буценка. – Київ : НАКККМ, 2016. – № 37. – С. 35–37.

6. Етнокультурний ландшафт Північного Приазов'я : монографія / за заг. ред. Л. В. Афанасьєвої, М. В. Крилова. – Запоріжжя: Обласна державна адміністрація; Мелітополь, МДПУ; Сімферополь: Таврія, 2004. – 276 с.

7. Козловець М. А. Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст: [Електронний ресурс] / М. А. Козловець // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2008. – Вип. 37. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_35_14.pdf.

8. Олексенко Р. И. Аксиодуховная составляющая в становлении и гармонизации социо-культурного бытия человека / Р. И. Олексенко, В. В. Молодыченко, Г. Г. Тараненко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2016. – № 65. – С. 27–40.

9. Олексенко Р. І. Особистість в освітньому середовищі, яке динамічно трансформується / Р. І. Олексенко, Ю. А. Васюк // Філософські обрії. – 2017. – № 37. – С. 124–135.

10. Пачев С. І. Приазовські болгари: проблема збереження культурної спадщини / С. І. Пачев // Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України: зб. наук. праць V Всеукр. наук.-практ. конф. 2-3 жовтня 2003 року. / ред. кол.: В. О. Котигоренко, М. В. Дедков, Н. В. Деркач та ін. – Запоріжжя: Облдержадміністрація, ЗНТУ ; Сімферополь : Доля, 2003. – С. 71–73.

11. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_d69.

Володимир Тернавчук

*екскурсовод Національного
музею-заповідника М. В. Гоголя
(с. Гоголеве Шишацького р-н,
Полтавської області)*

ЗАЛУЧЕННЯ НОВИХ СЕГМЕНТІВ ВІДВІДУВАЧІВ У НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ-ЗАПОВІДНИКУ М.В. ГОГОЛЯ

Світ навколо нас постійно змінюється, суспільство трансформується і ставить до музеїв нові вимоги. Більшість відвідувачів Національного музею-заповідника М.В. Гоголя приходять з родиною чи друзями і сприймають похід до музею як нагоду поспілкуватися та відпочити, отримавши при цьому ще й нову та цікаву інформацію.